

Nada Janković
Aleksandar Jovanović

LIČNOST
- OD NORMALNOSTI
KA ABNORMALNOSTI -

Beograd, 2009.

Doc. dr Nada Janković
Doc. dr Aleksandar Jovanović
LIČNOST
- OD NORMALNOSTI KA ABNORMALNOSTI -

Izdavač
Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Izdavački centar (ClDD)
Visokog Stevana 2, 11000 Beograd

Za izdavača
Prof. dr Dobrivoje Radovanović, dekan
Odgovorni urednik
Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić
Sekretar Izdavačkog centra
Dragan Dumić

Recenzenti
Prof. dr Žarko Trebješanin
Prof. dr Dušan Dunjić
Prof. dr Miroslava Jašović-Gašić

Dizajn korica
Mr Boris Petrović
Prelom teksta
Biljana Krasić

Štampa: Planeta print, Beograd

Tiraž: 500

ISBN 978-86-80113-85-2

© Preštampavanje, umnožavanje i kopiranje nije dozvoljeno

*Odlukom Nastavno-naučnog veća
Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
br. 3/61 od 17.7.2009. godine usvojene su recenzije univerzitetskog udžbenika
doc. dr Nade Janković i doc. dr Aleksandra Jovanovića
«Ličnost - od normalnosti ka abnormalnosti -»*

SADRŽAJ

UMESTO UVODA	7
LIČNOST.....	9
Individualne razlike.....	11
Koherentnost ličnosti.....	13
Koherentni sistem self-znanja	14
RAZVOJ LIČNOSTI I RAZVOJNA PATOGENEZA	17
Interaktivna priroda razvojne patogeneze	17
Faze neuropsihološkog razvoja	19
Izvori patogenog učenja	21
MOTIVACIJA.....	25
EMOCIJE I AFEKTI	29
MORALNOST.....	38
LIČNOST I MEĐULJUDSKI ODNOŠI	41
KOMUNIKACIJA.....	43
KONFLIKTI	49
Subjektivni momenti u razrešavanju konflikata.....	51
O pregovaranju	53
Strategije u pregovaranju	54
Medijacija	56
MOBBING – EMOCIONALNO ZLOSTAVLJANJE NA RADNOM MESTU	57
Uzroci mobinga.....	58
STID.....	62
MEHANIZMI ODBRANE.....	65
Odbrane "nižeg reda"	66
Odbrane "višeg reda"	68
Dodatak uz mehanizme odbrane	71
Coping-mehanizmi (stilovi).....	71
POJAM NORMALNOSTI I ABNORMALNOSTI	74
POJAM STRUKTURE	86
Neurotična i psihotična struktura	87
Granično ustrojstvo	94
Psihosomatska organizacija	102
Kontinuum neurotične, psihotične i granične organizacije ličnosti	103
POREMEĆAJI LIČNOSTI.....	105
MILLON-OVA TEORIJA BIOSOCIJALNOG UČENJA.....	106
Evolutivni model.....	107
Koncept strukture ličnosti	108
Funkcionalni domeni	109
Strukturalni domeni	111
Lični stilovi i poremećaji - fokusiranje na celokupnu ličnost	112

MILLON-OVA KLASIFIKACIJA POREMEĆAJA LIČNOSTI	121
1. LIČNOSTI DEFICITARNE U ZADOVOLJSTVU	122
Shizoidni poremećaj ličnosti - asocijalni obrazac -	122
Izbegavajući poremećaj ličnosti - povučeni obrazac -	127
Depresivni poremećaj ličnosti - odustajući obrazac -	133
2. INTERPERSONALNO NEURAVNOTEŽENE LIČNOSTI	140
Zavisni poremećaj ličnosti - submisivni obrazac -.....	140
Histrionični poremećaj ličnosti - gregorijanski obrazac -	145
Narcistični poremećaj ličnosti - egoistični obrazac -	151
Antisocijalni poremećaj ličnosti - ekspanzivni obrazac -	156
3. INTRAPSIHIČKI KONFLIKTNE LIČNOSTI.....	161
Sadistički poremećaj ličnosti - zlostavljujući obrazac -	161
Kompulzivni poremećaj ličnosti - konformirajući obrazac -	168
Negativistični poremećaj ličnosti - kolebljivi obrazac -	176
Mazohistički poremećaj ličnosti - ožalošćeni obrazac -	183
4. STRUKTURALNO DEFEKTNE LIČNOSTI	191
Shizotipalni poremećaj ličnosti - ekscentrični obrazac -	191
Granični poremećaj ličnosti - nestabilni obrazac -	196
Paranoidni poremećaj ličnosti - sumnjičavi obrazac -	202
Dekompenzovani poremećaj ličnosti - terminalni obrazac -	208
TERAPIJA POREMEĆAJA LIČNOSTI.....	212
KOMPLIKACIJE I DEKOMPENZACIJA POREMEĆAJA LIČNOSTI.....	214
ABNORMALNO PONAŠANJE	215
AGRESIJA	215
NASILJE	217
1. Self-transcedentnost i nasilje	217
2. Self-immanentnost i nasilje	223
3. Nasilje i porodica.....	233
AGRESIJA I KRIMINALITET	247
HOMICIDIUM	249
SAMOPOVREĐIVANJE I SUICIDALNOST	251
FORENZIČKA PSIHOLOGIJA	255
VEŠTAČENJE U KRIVIČNIM PREDMETIMA	259
KRIVIČNA ODGOVORNOST	259
Uračunljivost	259
Krivica i mentalna bolest	260
Ekstremni emocionalni distres (afekti)	261
Verodostojnjost iskaza	271
FORENZIČKO-PSIHOLOŠKI ASPEKTI ZNAČAJNIH	
DIJAGNOSTIČKIH GRUPA I PERSONALNI RIZICI	280
Granični poremećaj ličnosti	281
Narcistični poremećaj ličnosti	289
Antisocijalni poremećaj ličnosti.....	294
Disocijativni poremećaj ličnosti.....	301
Paranoidni poremećaj ličnosti	303
Depresivni poremećaj ličnosti	309
Duševna zaostalost.....	311

Poremećaji kontrole impulsa	311
Seksualni poremećaji.....	312
Poremećaji vezani za zloupotrebu psihoaktivnih supstanci	313
Sindrom kognitivnih disfunkcija: zloupotreba psihoaktivnih supstanci i poremećaji shizofrenog spektra	315
Neke specifičnosti veštačenja uračunljivosti kod osoba sa dijagnozom poremećaja ličnosti.....	321
Viktimološki faktor.....	321
PROFILI POČINIOCA.....	324
Počinioци	325
Adolescentni počinioци	327
Seksualni prestupi	330
Homicidium	337
OPASNOST PO OKOLINU (TEMIBILNOST) I MERE BEZBEDNOSTI MEDICINSKOG KARAKTERA	341
VEŠTAČENJE U GRAĐANSKIM PREDMETIMA	344
Veštačenje sposobnosti za rasuđivanje	344
Veštačenje nematerijalne štete.....	350
Veštačenje dodele dece u postupku razvoda braka	358
DODATAK	
Poremećaji ličnosti prema 10. reviziji međunarodne klasifikacije bolesti.....	361
BIBLIOGRAFIJA	367
AUTORI.....	375

UMESTO UVODA

Knjiga je namenjena svima koji žele da shvate i prouče patopsihologiju u doživljavanju i ponašanju čoveka. Nastala je kao rezultat dugogodišnjeg bavljenja oblastima koje su zanimljive stručnjacima različitih profila, od psihologa i psihijatara do pedagoga, pravnika i kriminologa.

Sam pojam ludila varira od jedne do druge istorijske epohe. Psihijatri ne raspolažu iole sigurnim metodama pomoću kojih bi mogli da razdvoje normalno i patološko. Psihološki testovi su, stoga, stvoreni kao metod zamene za slobodu procenu psiholoških osobina. Oni su, međutim, otvorili i novi problem vezan za povezivanje podataka i parcijalnih rezultata sa instrumenata, te njihovo sažimanje u jedinstven profil ličnosti. Kako je u savremenoj psihologiji normalnosti i abnormalnosti malo čvrstih odgovora, namera je autora da daju bar naznake mogućih odgovora na najvažnija pitanja. Naime, tumačenje uzročno-posledičnih odnosa ličnosti i ponašanja zagonetka je na čijem rešavanju psihologija neprekidno radi. Različite psihološke teorije nude različita objašnjenja, ali nijedno nije opšteprihvaćeno. Jedan od razloga povezivanja psihologije i psihijatrije je činjenica da psihijatrija nije stvorila sopstvene teorije o uzročno-posledičnim odnosima ličnosti i ponašanja, a kada su psihijatri i davali teorije ličnosti, one su bile psihološke. Tako psihijatrija, više nego i jedna druga grana medicine, poremećaje i bolesti povezuje sa psihološkim kontekstom, odnosno ličnošću. Psihijatrijski pacijent je uvek kombinacija sindroma i ličnosti, kao konteksta, a pitanje etiologije uvek vodi do ličnosti i ponašanja pacijenta. "Ispada da je ličnost praktično promovisana u parakauzalni faktor psihopatoloških poremećaja" (J. Berger).

Ako usvojimo tvrdnju da se psihološki profil može uporediti sa fotografijom u ličnoj karti i da može služiti kao "zvanično priznati dokument za identifikaciju osobe", redovi koji slede imaju za cilj da olakšaju pravljenje psiholoških profila putem procene ličnosti. Odnosno, imaju za cilj da se dobijeni profili učine što saglasnijim sa konsenzualnom stvarnošću, a što je moguće više nesglasnim sa iskrivljenom stvarnošću i produktima artefakata u samom postupku procene. Tek tako će imati punu vrednost u tumačenju normalnosti, abnormalnosti i njihovih forenzičkih implikacija.

Kada se radi o abnormalnosti, ona se razmatra unutar brojnih okvira: psihijatrijskih, sociokulturalnih, evolutivnih. Ovi različiti pogledi se često razilaze u artikulaciji poremećaja, opremanjući društvo pojmovima koji su dvosmisleni i kontroverzni. Na primer, nije lako postići konsenzus oko toga šta je obuhvaćeno kategorijom "duševna bolest" zbog neizbežne nejasnoće ovog koncepta. Naime, vodeći biomedicinski, psihološki i sociološki pogledi ovom

pojmu pripisuju često različita i neuklopljiva svojstva. Konceptualna dvosmislenost potiče još iz dugogodišnjih filozofskih dilema koje iznova podstiču stara pitanja: duša i telo, sloboda i odgovornost, istina i procena. Kada se analizira filozofska podloga, zaključuje se da pojam duševne bolesti ne može biti u potpunosti naturalizovan. Jednako je *deskriptivan* i *normativan*, jer ne poseduje dovoljne uslove, niti neophodne osobine za prevagu jednog nad drugim.

Nadalje, izjašnjavanje da li su duševne bolesti "različite od ludila" čest je zadatak sudova. Sudovi primenjuju razne definicije "zvaničnog ludila", koje uključuju *saznajnu komponentu* (nerazumevanje prirode dela) i *komponentu snage volje* (nesposobnost kontrole impulsa). *Model krivičnih šifri* (Američkog pravnog instituta) sadrži obe komponente, pri čemu je svaka od njih dovoljna za oslobođanje od odgovornosti za kriminalno ponašanje.

U celini, sudovi i zakonodavna tela, kao i psihijatrijske asocijacije prihvatali su "saznajnu komponentu", ali imaju velike zamerke na oslobođanje osoba koje se izjašnjavaju da su "nesposobne da se odupru kriminalnim impulsima". Među njima, engleski pravnik Lord Parker tvrdio je da nema dokaza koji može da odredi razliku između "*nije odoleo svom impulsu*" i "*nije mogao* da odoli svom impulsu" (Reznec, 1997). Odbrana pozivanjem na "snagu volje" često zahteva od porote da razlikuje "izraz namere" u zdravorazumskom smislu od kauzalnog jezika psihijatrije i psihologije u opisivanju i objašnjanju određenog dela. Konflikti između determinističke i nedeterminističke paradigmе snage volje prisutni su u mnogim sferama društva od kada su psihološka terminologija i modeli objašnjenja donošenja odluke ušli u svakodnevni govor (Woolfolk, 1998).

Kako način procenjivanja ličnosti samo "slobodnim stilom" nosi velike rizike, odnosno, kako ličnost predstavlja mešavinu kategorijalnih i dimenzionalnih osobina i oblika sudova o njima, iz razloga valjanosti same procene ponudili smo dimenzionalni model (koji se naslanja na važeću DSM IV klasifikaciju) u cilju dobijanja što integrativnijeg i tačnijeg "portreta". Dakle, dijagnostička procena vrste poremećaja je kategorijalna, dok se psihološka procena ličnosti neke osobe obavlja na dimenzionalan način, pomoću psiholoških instrumenata.

AUTORI